

אב מנחיל לכל מי שירצה

[בנא בתרא קל.] תנן בפרק יש נוחלין (דף קל.) האומר איש פלוני יירשני במקום שיש בית בתי תירשני במקום שיש בן לא אמר כלום שהתנה על מה שכתוב בתורה רבי יוחנן בן ברוקה אומר אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין ועל מי שאין ראוי לו ליורשו אין דבריו קיימין, ובגמרא טעמא דאחר במקום בת ובת במקום בן הא בן בין הבנים ובת בין הבנות דבריו קיימין אימא סיפא רבי יוחנן בן ברוקה אומר אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין היינו ת"ק וכ"ת ריב"ב אפילו אחר במקום בת ובת במקום בן קאמר והתניא רבי ישמעאל בנו של ריב"ב אומר לא נחלקו אבא וחכמים על אחר במקום בת ובת במקום בן שלא אמר כלום על מה נחלקו על בן בין הבנים ובת בין הבנות שאבא אומר יירש וחכמים אומרים לא יירש אי בעית אימא מדקאמר לא נחלקו מכלל דת"ק סבר נחלקו אי בעית אימא כוליה דריב"ב היא וחסורי מחסרא וכו' אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כריב"ב וכן אמר רבא הלכה כריב"ב אמר רבא מ"ט דריב"ב א"ק והיה ביום הנחילו את בניו התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה, יעו"ש.

והרשב"ם בד"ה וכ"ת כתב לבאר לישנא קמא דלריב"ב מהני אפילו באחר במקום הבת וז"ל: דאתא ריב"ב למימר אם אמר על מי שראוי היום ולמחר ליורשו אחר שתמות בתו דבריו קיימין ואע"ג דהשתא מיהא לא חזי ליורשו ואם אין ראוי ליורשו אחר בתו כגון דודו ויש לו אחין דאחין קודמין לאחי אביו לא אמר כלום הואיל ואין ראוי ליורשו עד שתמות בתו ואחיו עכ"ל, יעו"ש, וצריכים להבין מהו הנ"מ בין אח במקום בת לבין דוד במקום דאיכא בת ואחין, וא"ל דבדוד בעינן יותר מיתות, דהא כתב הרשב"ם דאיכא אחין ולא חילק הרשב"ם בין אם איכא שני אחין או חמשה אחין, וכ"ת דהשיעור הוי ג' מיתות, דהיינו בת ועכ"פ ב' אחין. אם כן היכא דליכא אלא אח אחד ובת אחת, דלא בעינן אלא ב' מיתות, מהני אפילו בדוד, וכן היכא דאיכא ג' בנות לא יהני אפילו באח, וזה לא יתכן כלל.

עוד כתב הרשב"ם בד"ה לכל מי שירצה וז"ל: מבניו הן להרבות לו מאחיו הן להורישו הכל ולשנויא קמא דמשנינן לעיל דפליג ריב"ב אפילו באחר במקום בת איכא למימר נמי דמהכא נפקא ליה ובניו לאו דוקא אלא יורשיו ואפילו הראוי ליורשו יורש קרינא ביה עכ"ל, יעו"ש, ועיין בב"ח שהקשה וז"ל: ולפענ"ד נראה שזה פירוש דחוק דאי בניו לאו דוקא אלא יורשיו כל יורשיו במשמע וכו' עכ"ל, יעו"ש, ואם כן למה לא מהני נמי בדוד, ובעצם דברי הרשב"ם יש להבין דאין כונתו לומר דבזה גופא נחלקו הב' לשונות, דל"ק ס"ל בניו לאו דוקא, ול"ב ס"ל דבניו דוקא, דהא גם ל"ב חזינן בגמרא דמהני בבית בין הבנות, ואם בת הוא בכלל בניו, למה לא מהני נמי בת בין הבנים. וכן מצינו בהרמב"ם שפסק כל"ב דמהני אח בין האחין, אע"כ צריך לומר דלכולי עלמא בניו לאו דוקא, ואם כן צריך עיון במה נחלקו הב' לשונות.

עוד עיין לקמן (דף קלא.) בעי רבא בבריא היאך כי קאמר רבי יוחנן בן ברוקה בשכ"מ דבר אורותי הוא אבל בבריא לא או דלמא אפילו בבריא נמי א"ל רב משרשיא לרבא ת"ש דא"ל רבי נתן לרבי שניתם משנתכם כריב"ב דתנן לא כתב לה בנין דיכרין דיהוין ליכי מינאי אינון ירתון כסף כתובתיך יותר על חולקיהון דעם אחוהון חייב שתנאי בית דין הוא וכו' אלא ש"מ ירתון תנן מאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא ריב"ב וש"מ אפילו בבריא אמר רב פפא לאביי בין למאן דאמר יסבון ובין למאן דאמר ירתון הא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ואפילו לר"מ דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם הני מילי לדבר שישנו בעולם אבל לדבר שאינו בעולם לא אלא תנאי בית דין שאני הכא נמי תנאי בית דין שאני וכו', יעו"ש, ועיין ברשב"ם בד"ה בר אורותי וז"ל: ראוי להוריש מיד שהולך למות וקרינא ביה ביום הנחילו את בניו עכ"ל, יעו"ש. והרגמ"ה ביאר וז"ל: בעי רבא הא דקאמר רבי יוחנן בן ברוקה אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין בשכיב מרע קאמר דבר אורותי הוא אבל בריא דלא בר אורותי הוא דאין נוהג ליתן ירושה כל זמן שהוא בריא לא אמרינן דבריו קיימין אלא על יורשו ממש עכ"ל, יעו"ש, הרי שחילק הרגמ"ה לענין בריא בין ראוי ליורשו לבין יורשו ממש, דביוורשו ממש מהני נמי בבריא, אבל בראוי ליורשו מיבעי לן, ולמד לפי זה הבעיא אליבא דל"ק דלעיל דריב"ב ס"ל דמהני אח בין הבנים, וס"ל דהא דקאמר רבא לעיל הלכה כריב"ב, היינו כל"ק, ולא כמו"ש הרשב"ם והתוס' דהוי לל"ב, וכן למד הרגמ"ה להדיא לעיל (דף קכח:), ולקמן (דף קלג.), דהא דקיימא לן כריב"ב היינו אפילו באח בין הבנים כל"ק, ובבעיא דרבא למד דבבן בין הבנים מהני אפילו בבריא, ובאח בין הבנים מיבעי ליה אם מהני דוקא בשכ"מ או אפילו בבריא נמי, וצריך עיון דכיון דס"ל לריב"ב דמהני אפילו באח בין הבנים, למה יהא חלוק דינו מבן בין הבנים לגבי בריא, והיכן מצוינו בכלל חילוק בין אח בין הבנים לבין בן בין הבנים לפי מה דס"ל דריב"ב אמר דינו אפילו באח בין הבנים.

ועוד קשה דכיון דכל הבעיא הוא רק באח בין הבנים, אבל בבן בין הבנים פשיטא ליה דמהני אפילו בבריא, אם כן מהו הראיה שמביא רב משרשיא מכתובת בנין דיכרין, הוא התם הוי בן בין הבנים ופשיטא דמהני בבריא.

ובכלל יש לעיין במה שפסק הרגמ"ה כריב"ב אפילו באח בין הבנים, דהא בברייתא אמר רבי ישמעאל בנו של ריב"ב להדיא דלא אמר ריב"ב אלא בבן בין הבנים, ואם תנא דמתניתין פליג הוא תלוי בשני שינויים בגמרא, ואם כן מנ"ל דהא דקאמר רבא הלכה כריב"ב היינו אפילו באח בין הבנים ואליבא דל"ק.

והנה עיין לעיל במתניתין (דף קכו:): האומר איש פלוני בני בכור לא יטול פי שנים איש פלוני בני לא יירש עם אחיו לא אמר כלום שהתנה על מה שכתוב בתורה, וכתב הרשב"ם וז"ל: האומר איש פלוני בני שהוא בכור לא יטול פי שנים אי נמי איש פלוני בני פשוט לא יירש עם אחיו לא אמר כלום שהרי מתנה לעקור דבר מן התורה ובעל כרחו של זה יירש עם האחין ואינו יכול לסלקו מירושה זו אלא על ידי שיתן בלשון מתנה כל נכסיו לשאר בניו או שיאמר שאר בניי יירשו כל נכסי ואליבא דרבי יוחנן בן

ברוקה עכ"ל, יעו"ש, הרי שלמד הרשב"ם דהא דלא מהני לא יירש אליבא דריב"ב הוא משום דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה, אמנם עיין במאירי שהביא דברי הר"י מגש דפליג וז"ל: וגאוני ספרד מטעימים אותה בפנים אחרים שכשאמר פלוני יירשני הרי הוא הקנה הירושה לאותו שאמר אבל זה פלוני לא יירש לא הקנה הירושה לשום אדם והרי הירושה מתגלגלת מאליה במקומה ומאחר שמאליה היא מתגלגלת ולא ייחד לה הוא מקום לנוח שם הרי היא מכינה לעצמה כל מקומה עכ"ל, יעו"ש, הרי שלמד דבאמת היה צריך להיות הדין דגם לא יירש מהני ולא הוי מתנה על מה שכתוב בתורה, אלא דכיון שלא ייחד לה מקום לנוח, הירושה חוזרת למקומה, ופליג על הרשב"ם דס"ל דהוי מתנה ע"מ שכתוב בתורה.

ונראה דנחלקו ביסוד דינא דנילף מוהיה ביום הנחילו את בניו, אם זה הוי דין הפקעה, דמפקיע אחד מן היורשים, וממילא נתוסף ירושה אצל האחרים, או אם הוי דין הנחלה, דיכול לאלם כח ירושתו של אחד מן היורשים כלפי אחיו, וכמו דהתורה יפה כח ירושתו של הבכור כלפי אחיו שנוטל פי שנים, כמו כן יכול האב לאלם כח ירושתו של אחד מן היורשים כלפי אחיו שיירש חלק גדול או כולה היכא דליכא בכור, והרשב"ם ס"ל דהוי דין הנחלה, ולהכי אם אמר פלוני בני לא יירש, שלא אילם כח ירושתם של האחרים, אלא הפקיע זה הבן, הרי אין זה בכלל ביום הנחילו את בניו, ולהכי הוי מתנה על מה שכתוב בתורה, אבל הר"י מגש ס"ל דהוי דין הפקעה, ובעצם היה צריך להיות הדין דלא יירש מהני, והא דלא מהני הוא משום שלא ייחד לה מקום לנוח שם ואם כן הירושה חוזרת למקומה, ולא מהני הפקעת ירושה אם כן מראה לה מקום בהקנאה.

עוד עיין בדף קכט: שלח רב אחא בריה דרב עויא לדברי רבי יוחנן בן ברוקה נכסי לך ואחר כך לפלוני וראשון ראוי ליורשו אין לשני במקום ראשון כלום שאין זה לשון מתנה אלא לשון ירושה וירושה אין לה הפסק, ועיין בנמו"י וז"ל: והקשה הרמב"ן ז"ל אם כן היאך נמצא ידו ורגליו במתנת ש"מ שהיא בתנאי והלא אינה חלה לאלתר המתנה עד גמר מיתה שצריך שיקיים התנאי קודם וכל שאינה חלה לאלתק אלא לאחר זמן אינה קונה משום דחלה עליו ירושת תורה של יורש ורב עוירא אמר אין לה הפסק ומעשים בכל יום בש"מ שנותן לאח"ז ובתנאי ותירץ הרמב"ן ז"ל אפשר לומר דלא דייקי בה כולי האי אלא אמרינן התורה נתנה רשות לאב להנחיל מעתה לכל מי שירצה ולהעביר מן היורש וכן בכלל זה נתנה רשות להנחיל לאחר זמן וירושה עוברת ונפסקת מהיורש ורב אחא בר עוא בנכסי לך דוקא קאמר שהמוריש הורידו לנחלה בפירוש דכיון דאתחיל בירושה דתורה שוב אינה נפסקת ממנו הלכך בשותק ואומר סתם אם מתו בניו יירש פלוני זכה בהם וצריך עיון עכ"ל, יעו"ש, ולכאורה דברי הרמב"ן נפלאים דכיון שגילתה התורה דהירושה נפסקת, מה לי אם הורידו להדיא והסכים לירושת התורה, או אם אמר סתם, סוף סוף הרי גילה שרוצה להפסיק הירושה ולמה לא יהני. אמנם לפי דברינו יתבאר היטב דברי הרמב"ן, דהרמב"ן ס"ל כהרשב"ם דאליבא דריב"ב הוי דין הנחלה, שיש כח לאב לאלם כח ירושתו של אחד מן היורשים על ידי

הנחלה, ואם כן הוא הדין להיכא דאין לו אלא בן אחד, אם הורישו להדיא הרי נתאלמה כח ירושתו, ואע"ג דבלאו הכי נמי יורש הכל, מכל מקום השתא מלבד הא דירש מדין ירושה גרידא, יורש נמי מדין ירושה הבא לו על ידי הנחלת אביו, והנה הא דהתורה גילתה דירושא יש לה הפסק, היינו דוקא בדין ירושה גרידא, אבל בדין ירושה חדשה שבא על ידי הנחלה מעולם לא גילתה התורה שיש לה הפסק, ולהכי אם אמר סתם אם מתו בניי נכסי לפלוני, דאין דין בניו לירש אלא מדין ירושה גרידא, הרי באותה ירושה גילתה התורה דיש לה הפסק, ואהני דבריו, אבל אם אמר נכסי לך ואחריך לפלוני, שהורידו להדיא, ודינו לירש מדין ירושה הבאה על ידי הנחלה, הרי בהך ירושה ליכא גילוי הקרא, ושוב אמרינן ירושה אין לה הפסק, ואין לשני במקום ראשון כלום, והר"י מגש (דף קל.) פליג ע"ז.

והנה מדברי הר"י מגש דס"ל דהוי דין הפקעה, חזינן עוד דהך הפקעה הוא בעצם הירושה, דמפקיע ממנו הנכסים על ידי הפקעה, אבל לא הוי דין בהיורש דמגרע כח ירושתו, שלא יוכל לירש, דאי נימא דההפקעה הוא בהיורש, שמגרע כח ירושתו, אם כן למה נאמר שהירושה מתגלגלת וחוזרת למקומה, הא אינה יכולה לחזור למקומה, דכבר נגרע כח ירושתו, אע"כ דההפקעה הוי בעצם הירושה ולא בהיורש, ולכן אם לא הקנה הירושה לאחרים ולא הראה לה מקום, הירושה מתגלגלת וחוזרת למקומה, שעדיין ראוי הוא לירש, ומדברי הרמב"ן דס"ל דהוי הנחלה, חזינן דלא הוי רק דין בעצם הירושה שנותן לו הירושה, בלי השתנות דין ירושתו כלל, דאם כן ירושתו הוי מדין ירושה גרידה אלא שנתרבו לו נכסים, ולמה אין לה הפסק, אע"כ הוא כמו"ש דדין הנחלה היינו שנתאלם כח ירושתו, והוי דין בהיורש שיש לו כח ירושה גדולה, ובהך ירושה אמרינן אין לה הפסק, הרי דדין הפקעה הוי דין בהירושה, ודין הנחלה הוי דין בהיורש.

ולפי זה יש ליישב דברי הרשב"ם (דף קל.) הנ"ל, דיש לומר דבזה דופא נחלקו השני לשונות, דל"ב ס"ל דדינא דריב"ב הוי דין הנחלה, דמאלם כח ירושתו של אחד מן היורשים, ואם כן זהו דוקא בבן בין הבנים, דכיון דיש לו דין לירש, יכול לאלמו שיירש הכל, אבל אח בין הבנים שאין לו דין לירש כלל, א"י לאלם כח ירושתו, וה"ה לבת בין הבנות ואח בין האחים, כיון דיש להו דין לירש יכול לאלם כח ירושתם, אבל ל"ק ס"ל דהוי דין הפקעה, ולהכי מהני אפילו באח בין הבנים, דכיון שמפקיע הבנים ממילא אזלא ירושה אצל האח, ולהכי מהני דוקא באח בין הבנים ולא בדוד במקום דאיכא אח ובנים, דאם מפקיע לא אזלא ירושה ממילא אלא לאח ולא לדוד, ואף אם צריך להקנותה ולהראות לה מקום, מכל מקום אינו יכול להראות לה מקום אלא למקום שמוכן לילך מעצמה דהיינו לאח ולא לדוד, ואין להקשות דיפקיע נמי האח וממילא אזיל אצל הדוד, דהא כ"ז שלא זכה האח אינו יכול להפקיעו, אם הוריש כל נכסיו לאחיו, וכבר זכה האח, אינו יכול שוב להורישו לדודו, דהשתא בהפקעת האח לא אזלא ממילא לדוד, דעומד מתחילה לחזור אצל הבנים דהא לא הוגרע כח ירושתם, ועדיין ראויין לירש, כמש"נ. וממילא אזלא קושית הב"ח, דאין הא גופא דבניו לאו דוקא

המקור לל"ק כמו שהוכחנו דגם לל"ב צריך לומר דלאו דוקא הוא, אלא טעמא דל"ק הוא משום דס"ל דילפינן דין הפקעה, ומהני רק לאח בין הבנים, כמש"נ, והא דא"ז מנגד לקרא הוא משום דבניו לאו דוקא, והא דהרשב"ם כתב (דף קכו): דהא דלא מהני לא יירש הוא משום דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה, הוא משום דהרשב"ם ס"ל דהא דקיימא לן כריב"ב היינו לל"ב דהוי דין הנחלה, והר"י מגש דס"ל דהוי דין הפקעה יש לומר דס"ל כהרגמ"ה דקיימא לן כריב"ב אליבא דל"ק דמהני באח בין הבנים, אבל מדברי הר"י מגש בסוגיין משמע דפסק כל"ב, ויש לומר דס"ל דגם לל"ב הוי דין הפקעה, אלא דלא מהני הפקעה אאם כן עובר הירושה לירש השוה לו, כמו בניו דקרא דכולן שווין.

והשתא עיין בהמשך הסוגיא אמר רבא מ"ט דריב"ב אמר קרא והיה ביום הנחילו את בניו התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה אמר ליה אביי הא מלא יוכל לבכר נפקא ההוא מיבעי ליה לכדתניא אבא חנן אמר משום רבי אליעזר מה תלמוד לומר לא יוכל לבכר לפי שנאמר והיה ביום הנחילו את בניו שיכול והלא דין הוא ומה פשוט שיפה כחו שנוטל בראוי כבמוחזק התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה בכור שהורע כחו שאינו נוטל בראוי כבמוחזק לא כל שכן תלמוד לומר לא יוכל לבכר ויאמר לא יוכל לבכר מה ת"ל והיה ביום הנחילו את בניו שיכול והלא דין הוא ומה בכור שהורע כחו שאינו נוטל בראוי כבמוחזק אמרה תורה לא יוכל לבכר פשוט שיפה כחו שנוטל בראוי כבמוחזק לא כל שכן תלמוד לומר והיה ביום הנחילו את בניו התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה, יעו"ש.

ובתוד"ה תלמוד לומר כתבו וז"ל: ואם תאמר ולרבנן למה לן לא יוכל לבכר דמהיכי תיתי שיוכל לשנות חלק בכורה דאיצטריך קרא למעוטי ולריב"ב נמי למה לן ביום הנחילו דע"כ ליכא למימר דמקל וחומר ילפינן שלא יוכל לשנות חלק פשיטות דאם כן לישתוק מלא יוכל לבכר וממילא ידעינן שאין יכול לשנות לא חלק בכורה ולא חלק פשיטות משום דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה ואם כן ע"כ לא יבכר לא איצטריך אלא למעוטי חלק פשיטות ויש לומר דאי לאו לא יבכר הוה אמינא דיכול לשנות חלק בכורה משום דהורע כח שאינו נוטל והשתא איצטריך שפיר ביום הנחילו לריב"ב דלא נילף חלק פשיטות בקל וחומר מחלק בכורה דאין יכול לשנות עכ"ל, יעו"ש.

והנה במ"ש התוס' דמן הסברא הוה אמינא דיכול לשנות חלק בכורה הואיל והורע כחן, ע"כ צריך לומר דהיינו מדין הנחלה, בין לל"ק דמיום הנחילו נפ"ל דין הפקעה ובין לל"ב דילפי' דין הנחלה, דאם הוי מדין הפקעה, שיכול להפקיע חלק בכורה הואיל והורע כחו אצל ראוי, אם כן היאך יכול ליתנו לאחר שיירש פי שנים, והא כיון שהפקיע חלק בכורה יחולק בשוה בין האחין, וא"ל דזה לא הוי בגדר פי שנים דבכורה, אלא בגדר ריבה לאחד, ויטול בין בראוי בין במוחזק, חדא דדוחק לומר כן, דמשמע שצריך קרא שלא יוכל לשנות מי הוא הבכור, ועוד דאם הוי בגדר ריבה לאחד הרי מלבד הא דמפקיע הבכור, מפקיע נמי הפשוטים, ואע"ג דלא הורע כחן, אע"כ צריך לומר דהוי דין

הנחלה, שיכול לאלם כח של אחד מן הפשוטים לגבי חלק בכורה יותר מן הבכור, ועוד נראה ראייה לזה, דהא באמת צריך עיון מהו הסלקא דעתא שיוכל לבכר הואיל והורע כח הבכור אצל ראוי, ומה בכך, הא סוף סוף הוי מתנה ע"מ שכתוב בתורה, אבל אם נאמר דהוי הנחלה, שמאלם כחו של אחד מן הפשוטים לגבי חלק הבכורה, הרי אינו עוקר זכות הבכור, אלא שעושה ירושה אחרת שכחה גדולה מירושת הבכור לגבי חלק בכורה, וממילא אין לבכור פי שנים, ואין בזה משום מתנה ע"מ שכתוב בתורה, וחלק פשיטות דהוי ירושה מעליא לא סלקא דעתא שיוכל לאלם כח ירושת אחר לגביה, אבל חלק בכורה שהורע כחה סלקא דעתא דמהני לגבה הנחלה, ואין בזה משום מתנה ע"מ שכתוב בתורה, ועל זה אתא קרא דלא יוכל לבכר, דאינו יכול לעשות דין הנחלה לגבי חלק בכורה, והדר פריך ל"ל ביום הנחילו, נילף מדיוק דלא יוכל לבכר, דדוקא בבכור לא מהני אבל בפשוט מהני, ולפימש"נ היינו נמי דין הנחלה, דזהו מה דכתיב בלא יוכל לבכר, דלא מהני הנחלה בחלק בכורה, הא בחלק פשיטות מהני הנחלה, וזהו בין לל"ק דמביום הנחילו ילפינן דין הפקעה ובין לל"ב דילפינן דין הנחלה, ואע"ג דלא דמי הא דרוצה למילף מדיוקא דלא יוכל לבכר להא דלמעשה ילפינן מביום הנחילו, מכל מקום פריך שפיר, דהא בלאו הכי נמי לא דמי, דל"ק מביום הנחילו ילפינן אפילו אח בין הבנים, ומלא יוכל לבכר לא נוכל למילף אלא בן בין הבנים, דהא לא איצטריך לא יוכל לבכר אלא שלא יבכר בן אחר על הבכור, אבל מכל מקום פריך שפיר, דאע"ג דמביום הנחילו ילפינן אח בין הבנים, דבניו לאו דוקא, מכל מקום אם לא איצטריך קרא לבן בין הבנים, דיכולין למילף מלא יוכל לבכר, לא הוי כתיב בניו, אף אם הוי לאו דוקא, והדר קאמר דע"כ איצטריך ביום הנחילו, דמדיוקא דלא יוכל לבכר לא מצי למילף, דאיכא קל וחומר דמה בכור שהורע כח אינו מבכר, פשוט לא כל שכן, ואתא הך קל וחומר ומפקיע מן הדיוק.

ונמצא לפי זה דהא דלא ילפינן דין הנחלה בבן בין הבנים מלא יוכל לבכר, הוא משום דאתא קל וחומר ומפקיע מן הדיוק, אמנם נראה דכ"ז הוא אם לא הוי כתיב והיה ביום הנחילו את בניו, אבל מאחר דכתיב ביום הנחילו שיכול האב להנחיל לכל מי שירצה אפילו בחלק פשיטות, וממילא אזלא הקל וחומר, דהא חזינן דלמעשה גרע פשוט מבכור, והדרא הדיוק דלא יוכל לבכר, ונמצא לפי זה דל"ק איכא שני דינים, דין הפקעה דילפינן מביום הנחילו, ודין הנחלה דילפינן מדיוקא דלא יוכל לבכר, ודין הפקעה הוי אפילו באח בין הבנים, אבל דין הנחלה לא מהני אלא בבן בין הבנים, כמש"נ.

ועל פי זה מבוארים היטב דברי הרגמ"ה שכתב דכל הבעיא בבריא הוא רק באח בין הבנים אבל בבן בין הבנים פשיטא דמהני אפילו בבריא, דהא כבר נתבאר דדין הנחלה הוי דין בהירוש, ודין הפקעה הוא דין בעצם הירושה, ולכן באח בין הבנים דילפינן מביום הנחילו את בניו, והוי מדין הפקעה שהוא דין בעצם הירושה, מיבעי לן אם מהני בבריא הואיל ולא הוי זמן ירושה, ודילמא א"י לעשות דינים בעצם הירושה אאם כן הולך למות והוי זמן ירושה, והרי הירושה לפנינו, אבל בבן בין הבנים, מלבד

הא דמהני מדין הפקעה מקרא דביום הנחילו, אית ביה נמי דין הנחלה דילפינן מלא יוכל לבכר, וזה הוי דין בהיורש, וממילא פשיטא דמהני אפילו בבריא, דהרי היורש לפנינו אע"פ שאין הירושה לפנינו.

א"נ יש לומר עפימ"ש הרשב"ם דהצד דלא מהני בבריא הוא משום דכתיב ביום הנחילו את בניו דמשמע שהולך למות מיד, כנ"ל, ואם כן באח בין הבנים דילפינן ליה מביום הנחילו מספקא ליה אם בעינן שכ"מ שהולך מיד למות, אבל בן בין הבנים, מלבד הא דנילף מביום הנחילו, נילף נמי מלא יוכל לבכר, והתם לא כתיב ביום, ולא בעינן הולך מיד למות, ופשיטא דמהני אפילו בבריא. וכל זה הוא לל"ק דביום הנחילו כתיב דין הפקעה וממילא אזלא הקל וחומר וילפינן מלא יוכל לבכר דין חדש של הנחלה, אבל לל"ב דביום הנחילו כתיב הנחלה אם כן אע"ג דלזולא קל וחומר מכל מקום ליכא למימר דגם לא יוכל לבכר בא ללמדנו אותו הדין שכבר למדנו מיום הנחילו, וממילא אמרינן דליכא אלא דרשא דיום הנחילו. ולכן הרשב"ם דפסק כל"ב שפיר למד בעיא דרבא אפילו בבן בין הבנים דלל"ב לא ילפינן כלום מלא יוכל לבכר כיון שלא בא ללמדנו דין חדש.

ומוכן שפיר לפי זה מה שמביא ראיה מכתובת בנין דיכרין אע"ג דהתם הוי בן בין הבנים ולא מיבעי לן אלא באח בין הבנים, דהא התם רוצה להנחיל לבן שעדיין לא נולד, והתם בודאי לא שייך הנחלה, דהא אינו יכול לאלם כח ירושתו של מי שלא נולד עדיין, וע"כ מהני מדין הפקעה וממילא אזלא לגבי דידיה, וחזינן דמהני דין הפקעה הנלמד מביום הנחילו אפילו בבריא, והא דפריך דהוי לדבר שלא בא לעולם היינו משום דגם בהפקעה בעינן הקנאה להאחר דאם לא כן הירושה מתגלגלת וחוזרת למקומה, כמו"ש הר"י מגש, והיינו דקאמר דלא תיסק אדעתך דדוקא הנחלה לא מהני, דא"י לעלם כח הירושה היכא דעדיין ליכא יורש כלל, אבל הקנאה מהני אפילו למי שלא נולד עדיין, אלא גם הקנאה לא מהני דהוי לדבר שלא בא לעולם.

ולפי"ד א"ש הא דפסק הרגמ"ה כריב"ב אליבא דל"ק, דכיון דרבא מיבעי ליה בבריא היאך, היה קשה לו מה מיבעי ליה הא דין הנחלה הוי דין בהיורש, והרי היורש לפנינו, ועוד דאיכא נמי למילף מדיוקא דלא יוכל לבכר דהוי אפילו בבריא, אע"כ צריך לומר דהא דאמר רבא הלכה כריב"ב היינו כל"ק, ומיבעי ליה שפיר באח בין הבנים דהוי דין הפקעה בעצם הירושה הנילף מביום הנחילו את בניו, והא דמביא הגמרא מימרא דריב"ב לעיל בדף קכב: ובדף קכח: וכן בכמה מקומות דהוי בן בין הבנים, ודינא דריב"ב הוי אפילו באח בין הבנים, לשיטת הרגמ"ה, יש לומר דלמד כמו"ש הרשב"ם בל"ק דרבנן דפליגי עליה דריב"ב ס"ל דאפילו בבן בין הבנים לא מהני, וריב"ב פליג וס"ל דאפילו באח בין הבנים מהני, ולהכי ע"כ בכ"מ מביא ריב"ב, דלרבנן אפילו בבן בין הבנים לא מהני.

והנה בהא דפריך רב פפא לאביי בין למאן דאמר יסבון ובין למאן דאמר ירתון הא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ואפילו לרבי מאיר דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם הני מילי לדבר שישנו בעולם אבל לדבר שאינו בעולם לא וכו', עיין בשיטה

מקובצת בשם הרא"ם וז"ל: והא כתובת בנין דיכרין דבר שלא בא לעולם הוא שהרי עדיין לא מתה אשתו כדי שירש הוא כתובתה ויורש בה לבנין דיכרין וקיימא לן דא"א מקנה דבר שלא בא לעולם ואפילו לר"מ דאמר מקנה וכו' עכ"ל, יעו"ש, וכן משמע נמי מהר"י מגש שכתב דאיכא ב' פירות חדא דהוי דבר שלא בא לעולם ועוד דהוי למי שלא בא לעולם, הרי שלמדו דהא דפריך דהוי דבר שלא בא לעולם הוא משום שעדיין לא מתה אשתו ולא זכה בהנכסים, אמנם עיין ברשב"ם וז"ל: הא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ובשעת נשואין לא באו הבנים לעולם שהוא מקנה להם כתובה ואפילו לר"מ דאמר אדם מקנה וכו' הני מילי לדבר שישנו בעולם וכו' עכ"ל, יעו"ש, הרי דפליג על הרא"ם וס"ל דגם כשפריך דהוי דבר שלא בא לעולם לאו היינו משום שעדיין לא מתה אשתו אלא גם זה משום שעדיין לא נולדו הבנים, ולפימש"נ מתבארים דברי הרשב"ם, דהא הרשב"ם ס"ל דדינא דריב"ב הוי דין הנחלה שמאלם כח היורש, כמש"נ, ואם כן לא איכפת לן במה דעדיין לא באו הנכסים לידו, דהא היורש בעולם, ויכול לאלם כח ירושתו, וע"כ הא דפריך דהוי דבר שלא בא לעולם, גם בזה עיקר הפירכא הוא משום דהוי לדבר שלא בא לעולם, אבל הרא"ם יש לומר דס"ל כשיטת הר"י מגש דדינא דריב"ב הוי דין הפקעה שהוא דין בעצם הנכסים, ושפיר פריך דהוי דבר שלא בא לעולם כיון שעדיין לא מתה אשתו שירש הוא כתובתה, והר"י מגש אזיל לשיטתו.

והשתא עיין לעיל (דף קכב): תנו רבנן לתת לו פי שנים פי שנים כאחד אתה אומר פי שנים כאחד או אינו אלא פי שנים בכל הנכסים וכו' ת"ל והיה ביום הנחילו את בניו התורה ריבתה נחלה אצל אחין הא אין עליך לדון כלשון האחרון אלא כלשון הראשון ואומר ובני ראובן בכור ישראל וגו' וכו' מאי ואומר וכי תימא האי לכדרבי יוחנן בן ברוקה הוא דאתא ת"ש ובני ראובן בכור ישראל, יעו"ש, ועיין ברא"ש שפסק דבכור נוטל פי שנים כאחד ומביא קרא דזוהיה ביום הנחילו את בניו, וקשה דהא הרא"ש בדין פסק כרבי יוחנן בן ברוקה, ובגמרא איתא דלריב"ב איצטריך קרא לאב מנחיל לכל מי שירצה, ופי שנים כאחד ילפינן מקרא דובני ראובן וגו'.

וכדי ליישב דברי הרא"ש יש להסתפק ביחס הפשוטים לגבי חלק הבכורה, דהיכא דליכא בכור הרי יש לכל הפשוטים דין יורש וזכות לגבי כל נכסי האב, אלא דכיון דאיכא כמה פשוטים שלכל אחד ואחד מהם יש לו זכות לגבי כל הנכסים, הרי הם יורשים רק חלק הנכסים המגיע להם לפי מנין הבנים, אבל היכא דאיכא בכור יש להסתפק אם גם לגבי חלק הבכורה יש להם דין יורש בה כמו לגבי החלקי פשיטות העומדים להאחרים, או אם בכלל אין להם דין יורש לגבי החלק בכורה, ולא דמי להחלק פשיטות של האחר, ולכאורה דזה תלוי בהך אסתפקתא אם הא דבכור נוטל פי שנים הוי פי שנים בכל הנכסים או פי שנים כאחד, דאם הוי פי שנים כאחד הרי הוא נוטל כשני פשוטים, וחלקו נקבע על ידי כמה פשוטים איכא, דכל שנתרבו הפשוטים נתמעט חלק הבכורה, ואם כן כמו שיש לו להפשוט דין יורש לגבי חלקיהם של שני אחיו הפשוטים, כמו כן יש לו נמי דין יורש לגבי חלק הבכורה, אבל אם פי שנים היינו

בכל הנכסים, ולעולם נוטל הבכור שני שלישים של כל הנכסים, בין אם איכא רק פשוט אחד בין אם איכא כמה פשוטים, הרי חלקו קבוע לבכור ואינו נשתנה כלל על ידי הפשוטים, ואם כן אין להפשוטים בכלל דין יורש לגבי חלק הבכורה, אלא חלק בכורה בפני עצמו הוא, ועל כל השאר יש לכל אחד ואחד מן הפשוטים דין יורש לגבי כולה, וחולקים בשוה, ונמצא לפי זה דאם בכור נוטל פי שנים כאחד הרי יחס הפשוטים לגבי חלק הבכורה כבן בין הבנים, אבל אם נוטל פי שנים בכל הנכסים, הרי הם לגבי חלק הבכורה כאח בין הבנים.

והנה בברייתא דאבא חנן איתא דכיון דכתיב והיה ביום הנחילו את בניו הוה אמינא דה"ה לגבי חלק בכורה וקל וחומר הוא ומה פשוט שיפה כחו לגבי ראוי התורה נתנה לאב רשות להנחיל לכל מי שירצה בכור שהורע כוחו לגבי ראוי לא כל שכן, ולכן איצטריך קרא דלא יוכל לבכר, והשתא ללישנא בתרא דמוהיה ביום הנחילו ילפינן דין הנחלה שיכול לאלם כחו של אחד מן היורשין. אם כן הא דלולי קרא דלא יוכל לבכר הוה אמינא דה"ה לבכור, הוי נמי דין הנחלה שיכול לאלם כחו של אחד מן הפשוטים לגבי חלק הבכורה, והשתא בשלמא אם בכור נוטל פי שנים כאחד, והרי הפשוטים לגבי חלק הבכורה כבן בין הבנים, ושייך בהם דין הנחלה, להכי איצטריך לא יוכל לבכר, אבל אם בכור נוטל פי שנים בכל הנכסים, והרי הפשוטים לגבי חלק הבכורה כאח בין הבנים, כמש"נ, הרי לא שייך בהם דין הנחלה לגבי חלק הבכורה, כיון דבכלל אין להם דין יורש לגבי חלק הבכורה, ולמה לי קרא דלא יוכל לבכר, הא בלאו הכי לא מצי למילף דין הנחלה מפשוטים, כמש"נ, אע"כ צריך לומר, מדאיצטריך קרא דלא יוכל לבכר, דהא דבכור נוטל פי שנים היינו פי שנים כאחד, אמנם כל זה הוא לל"ב דילפינן דין הנחלה, אבל לל"ק דמביום הנחילו ילפינן דין הפקעה דשייך אפילו באח בין הבנים, כמש"נ, אם כן איצטריך קרא דלא יוכל לבכר אפילו אם בכור נוטל פי שנים בכל הנכסים, דסלקא דעתא דנילף בקל וחומר מפשוטים שיכול להפקיע הבכור וממילא אזלא ירושה אצל שאר האחין, כמו לעולם באח בין הבנים, ואם כן ליכא ראייה מהא דאיצטריך לא יוכל לבכר לגבי הך דינא דבכור נוטל פי שנים אם הוי כאחד או בכל הנכסים.

ולפי זה הכי מיפרשא ברייתא דדקכ"ב, דהך תנא ס"ל כל"ק דנחלקו רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה ותנא דמתניתין, ומספקא ליה אם בכור נוטל פי שנים כאחד או בכל הנכסים, ומביא ראי' מקרא דביום הנחילו התורה ריבתה ירושה אצל אחין, ואפילו לרבי ישמעאל בנו של ריב"ב, דס"ל דלריב"ב איצטריך הך קרא לדינא דאב מנחיל לכל מי שירצה בבן בין הבנים, עדיין איכא ראייה דבכור נוטל פי שנים כאחד, דכיון דבהך קרא כתיב דין הנחלה, ואיצטריך משום הכי לא יוכל לבכר, הרי ע"כ צריך לומר דבכור נוטל פי שנים כאחד, כמש"נ, וכי תימא כתי"ק דס"ל דריב"ב יליף מן הך קרא דין הפקעה דהוי אפילו באח בין הבנים, ואם כן ליכא ראייה מהא דאיצטריך לא יוכל לבכר, כמש"נ, ת"ש ובני ראובן בכור ישראל, ונמצא דלא איצטריך הך דרשא דובני ראובן בכור ישראל אלא לפי מה דס"ל לריב"ב דילפינן אפילו אח בין

הבנים, אמנם הרא"ש בדק"ל למד דהא דקיימא לן כריב"ב היינו אליבא דל"ב דהוי
דוקא בבן בין הבנים, ואם כן שפיר מצי למילף דבכור נוטל פי שנים כאחד מהך קרא
דוהיה ביום הנחילו את בניו, וכמש"נ.